

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Татарин Назарій Миколайович - кандидат юридичних наук, фахівець
відділу режимно-секретного та документального забезпечення Львівського
державного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3888-2104>

УДК 343.985

У статті підкреслено, що концептуальний аналіз організації та планування розслідування кримінальних правопорушень буде неповним без характеристики вказаних категорій саме як об'єкта криміналістичного дослідження. Наголошено, що, говорячи про організацію та планування розслідування кримінальних правопорушень як об'єкта криміналістичного дослідження, потрібно усвідомлювати, що мова йде про вивчення вказаних категорій через призму предмета криміналістики та за його результатами формування нових криміналістичних знань. Зазначено, що під час здійснення криміналістичного дослідження організації та планування розслідування кримінальних правопорушень варто керуватися як подвійним об'єктом криміналістичної науки, так і її подвійною природою. Запропоновано при визначенні організації та планування розслідування кримінальних правопорушень як об'єкта криміналістичного дослідження варто керуватися «технологічною функцією криміналістики». Підкреслено, що з позиції об'єкту криміналістичного дослідження організацію та планування розслідування кримінальних правопорушень слід розглядати не тільки як невід'ємний елемент слідчої діяльності, а й як складову криміналістичного забезпечення розслідування. Встановлено, що організація та планування розслідування кримінальних правопорушень як об'єкт криміналістичного дослідження є елементом багатоаспектної складної динамічної системи «слідча діяльність», реалізація якого спрямована на криміналістичне забезпечення розслідування з метою виконання завдань кримінального провадження та забезпечення ефективності професійної діяльності уповноважених суб'єктів (прокурорів, слідчих, дізнавачів, детективів, слідчих суддів, судів).

Ключові слова: організація розслідування, планування розслідування, слідча діяльність, кримінальна протиправна діяльність, об'єкт, криміналістика, криміналістичне дослідження.

The article emphasizes that the conceptual analysis of the organization and planning of the investigation of criminal offenses will be incomplete without the characterization of the specified categories as the object of forensic research. It is emphasized that when talking about the organization and planning of the investigation of criminal offenses as an object of forensic research, it is necessary to realize that we are talking about the study of the specified categories through the prism of the subject of criminology and the formation of new forensic knowledge based on its results. It is noted that during the forensic investigation of the organization and planning of the investigation of criminal offenses, it is necessary to be guided by both the dual object of forensic science and its dual nature. It is suggested that the “technological function of forensics” should be guided by the “technological function of forensics” when determining the organization and planning of the investigation of criminal offenses as an object of forensic research. It is emphasized that from the point of view of the object of forensic research, the organization and planning of the investigation of criminal offenses should be considered not only as an integral element of investigative activity, but also as a component of forensic support of the investigation. It was established that the organization and planning of the investigation of criminal offenses as an object of forensic research is an element of a multi-faceted complex dynamic system “investigative activity”.

the implementation of which is aimed at forensic support of the investigation in order to fulfill the tasks of criminal proceedings and ensure the efficiency of the professional activity of authorized subjects (prosecutors, investigators, detectives, investigative judges, courts).

Key words: investigation organization, investigation planning, investigative activity, criminal illegal activity, object, criminology, forensic investigation.

Articolul subliniază că analiza conceptuală a organizării și planificării cercetării infracțiunilor va fi incompletă fără caracterizarea categoriilor precizate ca obiect al cercetării criminalistice. Se subliniază că atunci când vorbim despre organizarea și planificarea cercetării infracțiunilor ca obiect al cercetării criminalistice, este necesar să ne dăm seama că vorbim despre studiul categoriilor precizate prin prisma subiectului de criminologie și al formarea de noi cunoștințe criminalistice pe baza rezultatelor acesteia. Se reține că în cadrul cercetării criminalistice a organizării și planificării cercetării infracțiunilor este necesar să ne ghidăm atât de obiectul dublu al criminalisticii, cât și de natura duală a acesteia. Se sugerează ca „funcția tehnologică a criminalisticii” să fie ghidată de „funcția tehnologică a criminalisticii” atunci când se determină organizarea și planificarea cercetării infracțiunilor penale ca obiect al cercetării criminalistice. Se subliniază că din punctul de vedere al obiectului cercetării criminalistice, organizarea și planificarea cercetării infracțiunilor trebuie să fie considerată nu numai ca element integrant al activității de investigație, ci și ca o componentă a suportului criminalistic al anchetei. S-a stabilit că organizarea și planificarea cercetării infracțiunilor penale ca obiect al cercetării criminalistice este un element al unui sistem dinamic complex cu mai multe fațete „activitate de investigație”, a cărei implementare vizează sprijinirea criminalistică a anchetei în scopul să îndeplinească sarcinile de urmărire penală și să asigure eficiența activității profesionale a subiecților autorizați (procurori, anchetatori, anchetatori, detectivi, judecători de instrucție, instanțe).

Cuvinte cheie: organizație de investigație, planificare investigație, activitate de investigație, activitate criminală ilegală, obiect, criminologie, investigație criminalistică.

Постановка проблеми. Концептуальний аналіз організації та планування розслідування кримінальних правопорушень буде неповним без характеристики вказаних категорій саме як об'єкта криміналістичного дослідження. Бо врахування певних ознак і характеристик, які можуть сприйматися в різних значеннях, забезпечують всебічність наукового-дослідження.

При цьому в представленій статті акцент робиться не на термінологічному визначенні понять «організація» і «планування» розслідування кримінальних правопорушень, а на їх криміналістичному значенні. Це пояснюється тим, що криміналістика, будучи юридичною наукою, має «прикладний характер» [1; 2], який указує, що криміналістична наука запозичує та пристосовує загальні й спеціальні методи до своїх завдань і потреб, зокрема, під час розроблення, вивчення та вдосконалення «способів їх використання для розслідування кримінальних правопорушень і встановлення особи злочинця» [1, с. 4–5].

У зв'язку з чим актуальним є питання про визначення організації та планування роз-

слідування кримінальних правопорушень як об'єкту криміналістичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Загальні положення криміналістики, зокрема її об'єкт і предмет, постійно досліджуються у наукових працях багатьох учених, наприклад, В.П. Біленчука, В.Г. Гончаренка, В.А. Журавля, І.І. Когутича, Р.В. Комісарчука, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмичова, С.П. Лапти, В.Т. Нора, О.В. Пчеліної, Р.Л. Степанюка, В.В. Тищенко, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька, Б.В. Щура й інших. Однак питанню про визначення та характеристику організації та планування розслідування кримінальних правопорушень як об'єкту криміналістичного дослідження приділялося мало уваги.

Метою статті є надання характеристики організації та плануванню розслідування кримінальних правопорушень як об'єкту криміналістичного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про організацію та планування розслідування кримінальних правопорушень як об'єкта криміналістичного дослідження, потрібно усвідомлювати, що мова йде про вивчення вказаних категорій через призму предмета

криміналістики та за його результатами формування нових криміналістичних знань. Такої позиції дотримуються й інші вчені, наприклад, І.І. Когутич, В.Т. Нор. На їх думку, під криміналістичними знаннями слід розуміти «цілісну та систематизовану сукупність наукових положень про пізнання криміналістикою складових її предмета, відображених (фіксованих) у носіях цих знань» [2, с. 26].

Говорячи про концепт організації та планування розслідування кримінальних правопорушень як об'єкту криміналістичного дослідження, насамперед необхідно звернутися до об'єкту криміналістики як науки. Тільки в такому разі вбачається можливим прослідкувати сутність і значення організації та планування під час здійснення розслідування кримінальних правопорушень, ураховуючи сучасні потреби та реалії. У цьому контексті пропонуємо розглянути наукові погляди на об'єкт криміналістики. Зокрема, як наголошує В.А. Журавель, «визначення об'єкта і предмета дослідження належить до найбільш важливих напрямів криміналістичної доктрини» [3, с. 120]. При цьому вчений уточнює, що «об'єктно-предметна сфера криміналістики включає в себе двоєдиний об'єкт дослідження – злочинну діяльність (поведінку) і її наслідки, що відображаються у джерелах інформації (матеріальних та ідеальних слідах) та діяльність з виявлення, розслідування, попередження кримінальних правопорушень і судового розгляду кримінальних проваджень (справ). Відповідно до такої структури об'єкта криміналістики предмет її дослідження слід розглядати як систему взаємопов'язаних закономірностей таких рівнів: 1) закономірність виникнення, існування та зникнення інформації про злочинну діяльність (поведінку), яка знаходить свою реалізацію у механізмі злочину і відображується у відповідних джерелах; 2) закономірність одержання, дослідження, оцінки та використання інформації про злочинну діяльність (поведінку) та її наслідки в доказуванні» [3, с. 127]. Більше того, В.А. Журавель наголошує, що «саме така парадигма відповідає природі, призначенню і завданням цієї галузі знань, визначає специфіку зв'язків з іншими науками, дає змогу відразу зрозуміти рамки та характер

об'єкта і предмета, структури і методу дослідження» [3, с. 120].

З приводу наведеної вище позиції зазначимо, що вона відповідає класичному уявленню про об'єкт і предмет криміналістичної науки й, на нашу думку, є вдалою. Таке розуміння об'єкту криміналістики є простим і водночас усебічним, оскільки демонструє взаємозв'язок двох різних за своїм спрямуванням аспектів людської діяльності. Крім того, «двоєдинність» об'єкту криміналістики вказує на зумовленість особливостей цих різновидів діяльності специфікою одна одної. Іншими словами, закономірності слідчої діяльності напряду залежать від особливостей злочинної діяльності. Разом із тим закономірності злочинної діяльності видозмінюються з урахуванням розвитку методів і способів виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Тобто особливості об'єкту криміналістичного дослідження є динамічними та взаємозалежними. Вказані ознаки об'єкту криміналістики обов'язково повинні враховуватися під час дослідження окремих аспектів злочинної та/чи слідчої діяльності. У нашому випадку мова йде про особливості дослідження організації та планування розслідування кримінальних правопорушень.

Утім, як відомо, «наука не стоїть на місці» і постійно розвивається. Не є винятком із цього правила наука «криміналістика». На це вказують і спроби окремих науковців видозмінити об'єкт криміналістики та розуміння її природи. Приміром, В.Г. Гончаренко, В.С. Кузьмічов підкреслюють, що криміналістика є «міжгалузеву юридичною прикладною наукою», яка вивчає закономірності не тільки злочинної діяльності та виникнення відповідної доказової інформації, а закономірності виникнення інформації «про будь-яке правове явище у суспільстві» [4, с. 13; 5, с. 61–62]. Таке трактування об'єкту й відповідно предмета криміналістики, на нашу думку, суперечить її природі. Оскільки криміналістика досліджує не будь-які правові явища, а саме кримінальні протиправні діяння та діяльність з їх своєчасного виявлення та досудового розслідування. При цьому такі різновиди правопорушень як адміністративні, цивільні, господарські, дисциплінарні тощо

ніколи не були та й не повинні бути об'єктом криміналістичного дослідження. На це вказує насамперед сама назва науки! Тому не потрібно штучно змінювати підходи до розуміння об'єкта, предмета та завдання криміналістичної науки.

У той же час поділяємо думку науковців, які наголошують на необхідності не обмежувати природу криміналістики виключно як юридичної науки. Це, на думку О.В. Пчеліної, «пояснюється тим, що неможливо здійснювати кримінальне провадження без використання відповідних засобів і методів, які розробляються та базуються на досягненнях інших наук, природа яких не є правовою» [6, с. 136]. У цьому контексті вбачається слушною думка С.П. Лапти, Р.Л. Степанюка про доцільність «визначити подвійну природу криміналістики та розширити реальні можливості проводити наукові дослідження у галузі криміналістики не лише юристами, а й фахівцями з інших галузей знань» [7, с. 231]. Адже криміналістика складається із самостійних компонентів різного знання, внаслідок чого вона займає особливе місце в науковому пласті: на стику різних наук вона використовує їх знання та пристосовує до власних з метою їх формування та подальшої реалізації як засобів діяльності з виявлення, розслідування та попередження злочинів.

З урахуванням вищенаведеного під час здійснення криміналістичного дослідження організації та планування розслідування кримінальних правопорушень варто керуватися як подвійним об'єктом криміналістичної науки, так і її подвійною природою.

На нашу думку, при визначенні організації та планування розслідування кримінальних правопорушень як об'єкта криміналістичного дослідження варто керуватися «технологічною функцією криміналістики», яка полягає у «науковому розробленні ефективного криміналістичного арсеналу в умовах відсутності раніше відомих засобів вирішення практичних криміналістичних завдань» [8, с. 157]. Тобто вказані категорії слід визначати як невід'ємну складову слідчої діяльності, якій притаманні закономірності, зумовлені багатьма чинниками:

– нормативно-правовою регламентацією діяльності органів досудового розслідування,

інших правоохоронних, наглядових і судових органів, судово-експертних установ, зокрема в частині здійснення кримінального провадження;

– завданнями кримінального провадження та криміналістичної науки;

– наявними силами, засобами та методами її реалізації;

– рівнем і особливостями кримінальної протиправної діяльності;

– наявністю і змістом досягнень в інших галузях знань і можливістю їх адаптації до потреб діяльності з виявлення, розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Також варто вказати, що з позиції об'єкту криміналістичного дослідження організацію та планування розслідування кримінальних правопорушень слід розглядати не тільки як невід'ємний елемент слідчої діяльності, а й як складову криміналістичного забезпечення розслідування. Для підтвердження своєї позиції доцільно навести твердження, яке висловлюють І.О. Іерусалімов, Ю.П. Приходько, з приводу того, що «система криміналістичного забезпечення розслідування злочинів характеризується наявністю криміналістичних знань та криміналістичної техніки, які мають певну автономність, і водночас взаємозалежні та взаємопов'язані з іншими компонентами» [9, с. 223]. При цьому науковці слушно підкреслюють, що криміналістичні знання є «результатом пізнання закономірностей, які складають предмет криміналістики та матеріалізації цього результату у вигляді запропонованих слідчій практиці засобів, методів та рекомендацій з розслідування злочинів» та «існують у двох формах – фундаментальних та прикладних знань. Фундаментальні криміналістичні знання складають зміст загальної теорії криміналістики й окремих криміналістичних теорій та вчень. Прикладні криміналістичні знання виступають у формі наукових методичних рекомендацій практиці, криміналістичних прийомів, тактичних комбінацій, техніко-криміналістичних операцій та процедур, криміналістичних методик розслідування злочинів, техніко-криміналістичних засобів та технологій. Структура прикладних криміналістичних

знань містить: їх характеристику та цілі використання; вказівки та типові ситуації їх застосування; алгоритм (програму) дій стосовно мети та ситуації; приблизний розрахунок сил, засобів та часу; характеристику типових помилок, яких припускаються при їх використанні; очікуваний ефект реалізації» [10, с. 221–222].

Висновки. Отже, під час здійснення криміналістичного дослідження організації та планування розслідування кримінальних правопорушень варто керуватися як подвійним об'єктом криміналістичної науки, так і її подвійною природою. Якщо б не було кримінальної протиправної діяльності, то не було б і діяльності з досудового розслідування, а значить і не було б потреби оптимізувати останню. Тому, не звертаючи на той факт, що організація та планування розслідування кримінальних правопорушень є одним із аспектів слідчої діяльності, їх помилково досліджувати в розриві від іншого невід'ємного елементу об'єкту криміналістичної науки – кримінальної протиправної діяльності. Хоча основний акцент безперечно повинен бути на особливостях криміналістичного дослідження організації та планування розслідування кримінальних правопорушень як складової слідчої діяльності!

Література

1. Гора І.В., Колесник В.А. Криміналістика: навч. посіб. Київ: Алерта, 2005. 320 с.
2. Когутич І.І., Нор В.Т. Використання криміналістичних знань у судовому розгляді кримінальних справ: наук.-практ. посіб. Львів, Київ: Тріада плюс, Алерта, 2010. 428 с.
3. Журавель В.А. Об'єкт і предмет криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 3 (90). С. 120–132.
4. Гончаренко В.Г. Методологічні проблеми вчення про предмет криміналістики. *Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Харків, 25–26 верес. 2003 р.). Харків: Гриф, 2003. С. 11–13.
5. Кузьмічов В.С. Головоломка криміналістики. *Криміналістика у протидії злочинності: тези доповідей наук.-практ. конф.* (Київ, 16 жовт. 2009 р.), присвячено 45-річчю кафедри криміналістики Київ. нац.ун-ту внутр. справ. Київ: Хай-Тек Прес, 2009. С. 60–63.
6. Пчеліна О.В. Про зв'язок криміналістики з іншими науками. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4. С. 134–139. DOI: 10.31733/2078-3566-2019-4-134-139.
7. Степанюк Р.Л., Лапта С.П. Щодо природи криміналістичної науки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 222–234.
8. Комісарчук Р.В. Технологічна функція криміналістики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 154–158. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2018/43.pdf.
9. Іерусалімов І.О., Приходько Ю.П. Поняття та завдання техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). Том 2. С. 221–225.
10. Кунев Ю. Методологія дослідження державно-правових явищ як актуальна проблема. *Право України*. 2009. № 11. С. 118–123.